

Kriza János önéletrajza. ¹

Én Kriza János születtem 1811 jún. 24-én Miklósvárszékből Nagy-Ajtán, hol édes atyám unitárius lelkész volt, mindössze 47 évig szolgálván az onegy ekklézsiában. Édes anyám Bencze Borbara, tősgyökeres székely; az atyám Tordamegyében Toroczkó, e regényes, sziklák közé zárt helység, szülöttje volt, hová én is 9 éves koromban vittem tanulni az ottani jó hírben álló úgynevezett particulában, hol a syntactica classissal végeztem be a tanulást, öt évet töltvén e patriarchalis egyszerű erkölcsökkel díszes, egész Erdélyben öltözet s lakásbeli szokásaikra nézve is megkülönböztetett kisded városban, melynek lakószói nagy részt vasbányászatból, egy része vassal való kereskedésből, s egy kisebb része földművelésből él. Syntaxista koromban már kezdtem a verseléshez, s maig vannak fenn némely költeményeim azon időből. 1825-ben a székely-kereszturi gymnasiumba vitt anyám a poetica és rhetorica classisokba egy akkor nagy hírben állott igazgatótanár Koronka József kezei alá; 4 évig voltam e szigorú tanár oktatása alatt, a ki főleg a latin classi(cu)sokat, ezek közt Horatiust és Ovidiust tanította előszeretettel; belé is jöttem a latin distichonok készítésébe, így saphicusok sat. írásába is úgy, hogy néhány óra alatt sokszor az egész classisomnak megírtam az exercitiumaikat; egy-párszor magyar versek készítésére is adott themát jó rectorunk, vagy caputokat hagyott ki Ovidiusból szabad magyar fordításra, átdolgozásra. Azonban a magyar versekre nem kaptam oly szép Lektákat (excellenter, praeclare, opipare sat.) mint a latin versekre; sőt komolyan intett, hogy új, még szokatlan szokat használni óva-

¹ Megjelent a Vadrózsák második kiadása II. kötetében (369–377. o.) Eredeti je a M. Tud. Akadémia könyvtára kéziratári osztályában. Minthogy ez életrajz most jelent meg először nyomtatásban, helyén valónak tartottuk bemutatni a K. Magvető olvasóinak is, akiknél a legnagyobb érdeklődésre számíthat egykori püspökünk önéletírása.

kodjam. Ugyanis csak togatus koromban, — mintegy 18 éves lehettem, midőn lefelőször kaptam mintegy történetből kezemhez néhány újabbkori magyar író, mint Kazinczy Ferencz, Fáy András, többre nem is emlékszem, hogy olvastam vagy ismertem volna 19 éves koromig. Toroczkói tanító-koromban a biblián kívül — a melyből igen sokat olvastam nagykegyes nagyanyámnak — alig ismertem s olvastam egyéb könyvet, mint a Hármassz. Históriát, a Hét bölcs Mestereket és több más maradványát régi irodalmunknak, a melyek a toroczkói olvasgatni szerető népnél nyomtatásban vagy kéziratban nagy számmal találtattak. Sz.-kereszturi vén deák koromban megizelintvén egy-két újabbkori írónk bájos művét, nagy mohón estem neki az új irodalom olvasásának 1829 óta, midőn kolosvári collegiumunknak lettem togatus vagy egyenruhás diákjává. Már voltak önképző társulatok akkor e főiskolában, s azonnal társul felvéve irogatni kezdtem. Kereszturi deák koromban inkább csak névnapi s más alkalmi verseket tudtam vála írni.

Népdal s Epigramm voltak, a miknek írására nagy hajlamot éreztem mindig. S írtam volna is sokat, igen sokat, ha az akkora nagy hatalommal fellépett »Kritikai Lapok« egy kis hűsítő vize nem fecskendenek tüzes hajlamaim közé. — Szentiváni Misi barátom, egy nagytehetségű ifjú, de igen is hajló a mások leczkésésére, bírálatára. Nagy ellenzője volt a könnyű írásnak, a nyilvánosság előtt fellépésnek, s örökké szabta társai elé a kritikai törvényeket — s irgalmatlanul kritizálta a mit irogattak. Sokat tett ez nem tagadhatni az ízlés művelésére, serkentett alaposabb tanulásra, de egynémelyiket igen is szorongóvá tett az írásban vagy attól véggkép is elriasztott.

De visszatérek a collegiumi pályámra. A 4 évi philosophiai s theologiai tanfolyam végzése után két évig a kolosvári reformatum collegiumban jogtanító Tunyogi alatt tanultam a hazai törvényeket, 's 1835-ben a kolosvári unitária ekklezsia költségén, mint papjelöltje felmentem a berlini egyetemre, — csak ide — és semmi más egyetemre nem lehetett akkoriban menni magyar protestáns ifjunak. Még csak Lipszét sem volt szabad utunkba ejteni. Két évet töltöttem a berlini egyetemen theologia, philosophia stb. hallgató-sával, nagyrészt beteges állapotban.

Belső emberem — a *gyomrot* értem inkább, nem a felsőbb szellemi életorganumot — nem tudta kedvelni az ottani életmódot, a rideg hegeli philosophia rendszere s még inkább az ő képre s

hasonlatára alkotott theologiák sem igen ízlettek; elég hogy 1837-ben ősszel haza jövén egész esztendeig tartott nyavalyáskodásom, melyből leginkább a vízgyógy s a borszéki borvíz használata üdített fel, úgy hogy 1838 ősszel hozzá kezdhettem a kolosvári papi hivatalhoz.

Betegségem s e miatt folytonos szobáiban ülésém időt és alkalmat adott a képzelődés játékaiknak korlátozatlan játszására, s mondhatom, hogy a mi keveset írtam életemben költemény-félét, csaknem mind e nyavalygós állapotomban írtam: mert egészséges állapotom éveiben soha sem volt elegendő időm s alkalmam arra, hogy komoly hivatalos és nem hivatalos teendőimen kívül még írói dolgokkal is foglalkozhassam.

Sziveskedjék itélni a Nagyságos Ur. Már maga a *kolosvári papság* egymagamnak elég bajt, lélek- és test-rongáló foglalkozást adhatott, megjegyezve azt is, hogy gyakorlatlan lévén a szónoklásban a hivatal megkezdésekor, a kevesebb bajjal kidolgozott munkát kezdetben egész héten át kellett repetálgatnom, hogy felakadás vagy belésülés nélkül elszavalhassam. Aztán könnyebben is jött volna nékem mindig a versírás, mint a prózai dolgozás.

A *papi hivatal* mellé járult csakhamar 1840-ben mint ideiglenes tanárnak a *theologiai tanok* nagy részének tanítása, de előbb még az addig deákul tanított tantárgyaknak, egyszerre zsinatilag hozott végzés szerint, magyarul, még pedig újabb kútfők után kidolgozása. Majd 1845-ben rendes theol. tanárrá is megtevétem s azóta, még most püspök létemre is tanárokodom s egyszersmind a papnöveldek is vezetője vagyok.

Ehez járult a consistoriumi jegyzőség vitele 1845-ig. S mint-hogy mind a papság, mind a tanárság után is kevés volt fizetésem, melylyel szaporodó családomat tisztességesen el nem tarthattam, gyermekeimet nem nevelhettem volna; (házassági életre léptem volt 1842-ben néhai unitárius tanár s egyházi főjegyző, a nyomtatott egyházi beszédeiről is ismeretes Füzi János leányával, Borbárával) tehát kénytelen voltam a Méhes Sámuel által kiadott (úgy tetszik) Erdélyi Híradó mellett is segédkezni, még 1842 óta leginkább a »Külföld«-et dolgozván, mely journalistaságom tartott majdnem szakadatlanul egész 1861-ig, midőn püspökké megválasztattam épp abban az alkotmányos szép verőfényes korszakban, mely egyszerre felvillanyozta volt a szabadságérzelmeket, s a több évig püspök-helyettesi hivatalt viselt Székely Mózes (a gondolkozástan írója) helyett a közbizalom engem karolt fel.

Ennyi hivatal — papi, tanári, jegyzői, journalistai — folytatása mellett — hozzá véve még csaknem folytonos nyavalyáskodó állapotomat, — nem csuda, Nagyságos Úr, hogy nem igen lehettek kedv s reményeim, sőt hogy elsülyedt a költői ér, megszakadt, mint midőn a mély aknában elveszítik az arany erét a bányászok, s nekem physikai időm sem maradt, hogy az elsülyedt eret kereshessem s dolgozhassam, hogy a nyilvánosság elé hozhassak vagy egy aranystufát. Ami kevés üres időm maradt, vagy olvasásra — minek eleitől fogva a bolondulásig kedvelője voltam, — vagy kicsiny mezei gazdaságom folytatására, vagy sétálgatásra használtam s ez utóbbira szükségem is volt örökös gyomorszorulásaim, aranyereim miatt.

Kevés dolgozatim összegyűjtésére aligha kapok időt: nem is tudnám egyhamar megmondani, micsoda folyóiratokban s átjelentek meg. Sok egyéb foglalkozásim özönében nem is érkeztem soha azon világra kibocsátott magzatimat felkeresgéltni, hogy bámulgassam, mily bőrben, színben vannak, s nem tudom, fogok-e ezentúl is érkezni. Aztán oly kevesen is vannak, hogy nem érdemlik meg az összegyűjtést, mely még kirívóbbá tenné az ő számoknak csekély voltát. Legtöbbet adtam volt ki a *Reményben*, melyet én szerkesztettem volt fenn említett betegségem 2. évében s az unitárius ifjúság nevében adtam ki. A Szentiváni Mihály által kiadott *Reményben* is jelent meg néhány darabom. Az első *Reményben* levő darabok, melyek álnév alatt vannak, egykettő kivételével, mind az enyimek. Az *Athenaeumban* s a *Nemzeti Társalkodóban* is jelentek volt meg némi eredeti és fordított dolgok.

1842-ben adtam volt ki Előfizetési Felhívást »Vadrózsa« című népköltészeti gyűjteményre, mely mintegy 8 ívre volt számítva, de a politikai világ nagy zajában elveszett kedvünk kiadhatására, aztán még akkor nem is voltam egészen tisztában arra nézve, mily elvek s módszer szerint szerkeszem azt a gyűjteményt. Székelyföldön járásom alatt jöttem véletlenül azon észleletre, mily sok ily régi kincs hever, senkitől sem figyelve meg, a nép alsó rétegeiben; s attól fogva *ez egyet* számtalan foglalatosságaim közepett sem vesztettem el szemeim elől, magam is gyűjtöttem mind a székelyföldön jártamkor, mind pedig Kolosvárt lakó sok székely férfi és asszony embereknél — majd a forradalom után következett években levelezésbe bocsátkoztam sok papi és világi rendű barátaim-

mal s azoknak segédével (így!) nagy tárházát gyűjtöttem össze a »székelységeknek«. E gyűjtést sok minden ágára kiterjesztettem a népéletnek, 1861-ben jött inkább eszembe a »Tájszók és szólásmódok« gyűjtése is. Lassankint tisztult bennem a gondolat úgy adni ki a népkölteményeket s szólásmódokat. oly hangejtéssel épen mint a nép kiejti, — a virágot egész himével, illatával mutatni be a közönségnek — a plántát úgyszólván azon módulag, mint a természet anyakeblén felvirult, állítani elé.

Gyulai Pál nagytehetségű s tevékenységű irónk buzdítása és serkentetése s gróf Mikó ő nagyméltósága anyagi befolyása mozdította elő a „Vadrózsák“ I-ső kötetének megjelenését 1863-ban. Célom volt a II-ik kötetet mindjárt a következő évben kiadni, mert készletem volt már akkor, csak nem elegendő egy akkora II-ik kötetre, — kivéve a Tájszótárt, a minek gyűjtését szakadatlanul folytattam és intéztem — azonban az anyagi segély hiánya mind késleltette eddiglen a kiadását. Az Akadémia is ugyan nagylelkűen pártolt, 60 darabot vásárolván meg, mikért 150 frtot kaptam, megigérvén a II-ik kötetből is 60-nak megvásárlását, azonban míg legalább a nyomdai elő költségekre 6 vagy 7 száz ft nem lesz kezemben, nem lehet a nyomtatáshoz hozzákezdenem: mert mulhatatlanul itt helyben kell a nyomtatást intéznem és felügyelnem a javítás aprólékos bajai miatt Pesti kiadónak bármi előnyös feltételek alatt nem adhatom át, nehogy sok hibával jöjjön ki a corrigálásnak eléggé nem ellenőrizhetése miatt. Most arra a gondolatra jöttem, hogy előfizetési utját kísértsem meg, miből pár száz ftot kapok s az államsegély megnyerése folytán püspöki fizetésem is fogván emeltetni, képesítve leszek pár száz forintot a magaméból is kockáztatni s részint az akadémia adományát kipótolni, amit az élet szükségletei miatt kényszerültem elkölteni.

Irodalmi munkásságom nagy részét egyházi s iskolai könyvek vették igénybe. A theológiának több ágait dolgoztam ki, a miket tanítottam s tanítok. »A keresztény vallás elemei« című kis kátém több kiadást ért, s minden iskolákban, még némely más vallásuakéban is tanítatik az elemi osztályokban. E mellett több zsinati s más ünnepélyi szentbeszédek. B. Kemény Zsigmonddal kiadtam volt a korán elhalt Szentiváni Mihály beszéleyeinek egy részét Hivatalom csoportos és folytonos foglalkodásai miatt legfeljebb esti és éjjeli órákat szentelhetek olykor irodalmi dolgokra. Hogy

valamit producáljak, egyházi, sőt házi zajos nyughatatlan életem miatt sem volt arra módom s érzésem. Egyedül a népköltési gyűjtések tették pihenő óráimnak soha félbe nem szakadó foglalkozását s szereztek legédesebb élvezeteket is. Ez érdekből, e célból levelezni sok meghitt barátaimmal már életem kedves megszokásává, nélkülözhetetlen gyönyörévé lett, — ezzel pepecselni, a gyűjteléseket rendezni, szerkeszteni nekem mindennapi üdítés, a mikor csak ezzel is lehet élnem.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény; szerkesztette *Kriza János*. Kriza János születésének századik évfordulója alkalmából másodszer kiadja a Kisfaludy-Társaság. I—II. rész. (Budapest, az Athenaeum-Részvénytársulat tulajdona, 1911. 8-r. XXXIX + 478, 468 l. 6 + 6 kor.)

A „vadrózsák“ újra nyíltak s mi térdig járhatunk bennük, mondaná lelkes és fáradhatatlan gondozójuk, Kriza János. Majd ötven esztendeje (1863—1913), hogy az első kiadás megjelent és egy emberöltő nem tudott megártani e vadon termett virágoknak; színük nem fakult meg, illatuk oly eleven, friss és érdekes, mintha a tegnapi napfény fakasztotta volna s a hajnali harmat üdesége lenne rajtuk.

Nemcsak az emberi élet halandó, többé-kevésbé az emberi alkotások is azok s csak a kiváltságosoknak jut az az érdem, hogy az emberöltők új életre keltik. Ha emberek ezek, akkor halhatatlanok, ha művek, akkor remekművek. A Vadrózsákban a magyar nemzet egy minden tekintetben érdekes, századokon át nevezetes történeti szerepet játszó töredékének, a székelységnek java szellemi kincse rejtőzik. Megbecsülhetetlen, mert az élet azóta sokat szétszórt, elpazarolt e drágaságokból, mint a hogy minden értékest szeret a köznapi színvonalra leszállítani; elosztja, de az így megkisebbedett részek kevésbé is becsülhetők s könnyebben veszendőbe mennek. Az irodalomtörténet gyűjtőhelye és mutatója egy irányban a nemzet szellemi erőinek; Kriza gyűjtésével a székely nép is bevonult ide, hogy ott időtlen időkig elfoglalja az őt megillető helyet. A Kisfaludy-Társaság nem végezhetett érdemesebb munkát, nem áldozhatott méltóbban Kriza emlékének, mint népköltési gyűjteménye kiadásával és újból hozzáférhetővé tételével.

Az új kiadás, mely a Magyar Népköltési Gyűjtemény XI. és XII. kötetenként jelent meg,¹ hűn követi az eredetit. Sebestyén Gyula, a

¹ Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy a III. és VII. kötet szintén székelyföldi gyűjtés, így tehát már 4 kötettel szerepelnek itt a székelyek.